

О.І.Босак

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ ГАЛИЧИНИ І БУКОВИНИ (1896-1914 рр.)

Останнє десятиліття минулого віку було переломним у розвитку українського національного руху Галичини. Бідування трудящих мас, їх політичне безправ'я, поєднане з національним гнітом, штовхало на шлях боротьби за своє визволення.

Значну роль у поживленні українського національного руху в Галичині відіграли українські соціал-демократи.

Безпосередніми ініціаторами створення української соціал-демократичної партії в Галичині виступили радикали. 17 вересня 1896 р. на зборах у Львові, скликаних радикалами, було вирішено заснувати українську соціал-демократичну партію (УСДП), а також видати відозву до українських робітників та заснувати український часопис, який мав виходити латинським шрифтом [4, с. 17]. (Останнє пояснюється тим, що більшість українського міського населення, перебуваючи під польським асиміляційним впливом, не вміла читати кирилівою).

Через кілька днів з'явився "Poklyk do robotnykiw Rusyniw", який підписали М. Бориславський (столяр), І. Франко (письменник), М. Ганкевич (правник), М. Котиляк (швець), Є. Левицький (правник), Ю. Сидорак (друкар), М. Павлик (письменник). Відозва повідомляла про намір створити окрему українську соціал-демократичну партію. Виправдовуючись за те, що партія створюється так пізно, автори "Поклику" висували два аргументи: по-перше, українські соціалісти Галичини ще не мали достатньо сил для створення власної організації, по-друге, польська соціал-демократична партія досі у своїй діяльності дотримувалася інтернаціонального принципу. "На жаль, – писалося в "Поклику", – заперечувати мусимо з болючим серцем, що той наш другий аргумент показався безосновний, і в останні роки особливо багато принесли фактів порушення наших прав національних, факторів, які до решти розвіяли дотеперішні наші

ілюзії щодо інтернаціональності галицької робітничої партії" [8, с. 2].

Новопроголошена УСДП відразу ж заманіфестувала свою незалежність від австрійської соціал-демократії. З 1 січня 1897 р. у Львові почав виходити друкований орган українських соціал-демократів – газета "Робітрук", яку видавав І. Глинчак, а редагував М. Ганкевич. У програмній статті першого номера "Наші сили" підкреслювалося значення новітнього робітничого руху і заявлялося, що партія стоїть на засадах програми гайнфельдського з'їзду австрійської соціал-демократії (1889р.). Особлива увага зверталася на національне питання: "Для нас, русинів-українців, тим симпатичніший прапор соціал-демократії, що на нім видніється знамя національної свободи" [7].

Всього вийшло шість номерів газети "Робітрук". Невідомо, чи вона користувалась успіхом серед робітників. Є припущення, що газета припинила своє існування через відсутність передплатників. Навіть "молоді" радикали вважали, що матеріали газети були надто теоретичними [14, арк. 101].

Отже, у 1896-1897 рр. спроба створити газету соціал-демократичної партії закінчилась невдачею. Разом з припиненням випуску газети припинила свою діяльність і УСДП. Перегворення радикальної партії у соціал-демократичну завершилось у 1899 р.

18 вересня 1899 р. на конференції, скликаній у Львові, було прийнято програму австрійської соціал-демократичної партії і вирішено з наступного року видавати власний орган [4, с. 17]. Такий орган-двотижневик "Воля" почав виходити з 1 січня 1900 р. Його редактором був М. Ганкевич, тираж газети становив 300 примірників. Уже в першому номері в передовій статті "На склоні століття" підкреслювалося: "Щоби міжнародна єдність пролетаріату розвивалася вповні, треба, щоби кожний народ був паном у своїй хаті" [2]. Тут же зазначалося, "щоб весь український народ виборів собі національну волю та політичну самостійність і відтепер наша ціль – вільна держава українського народу, українська республіка [2]. Як відзначає невстановлений автор "Історії робітничого руху": "Редакція газети ... повинна була рахуватися не тільки з тим, що ще не сформувався світогляд українського суспільства, але і з найдивачнішими поглядами в суспільних справах, які культивувала радикальна партія та з пережитками і традиціями рутенщини" [10, арк. 30]. Тому велика увага приділялась пропаганді соціал-демократичної ідеології, подіям і явищам у політичному житті українського суспільства. Так, у газеті була надрукована Віденська програма австрійської соціал-демократії, тут уміщували свої статті закордонні соціалісти, серед них С. Бердяєв і Леся Українка. "Воля" відразу, з перших кроків почала висвітлювати засадничі моменти

політики української соціал-демократії, як і основні ідеї соціалістичної теорії. "Українська соціал-демократія, – писав М. Ганкевич, – стоячи на ґрунті новочасного соціалізму, домагається політичної самостійності України та з'єднання її земель" [5, с. 79].

Звісно, не можна сказати, що редакція газети повністю виконала поставлені перед нею завдання. Але вона дала поштовх суспільній діяльності. "Добра партійна преса, – відзначав у виступі на конференції УСДП Ю. Бачинський, – є найкращим засобом, що витворює і скріплює солідарність між робітничим класом, вливаючи між членів партії одну думку, одні спільні бажання і в той же спосіб творить в них одну міцну, сильно зв'язану з собою громаду, громаду борців за спільну ідею, готових жертвувати один за всіх, а всі за одного" [3].

За перші три роки розійшлося 40 тис. примірників "Волі" [3]. Але в 1903 р. газета стала виходити нерегулярно, а в 1904 р. була призупинена і відновила вихід з 1 квітня 1905 р. (тоді було випущено 18 номерів).

У січні 1906 р. у Львові проходив II з'їзд партії. На ньому вперше виступила течія з робітників і студентів, які обстоювали необхідність організувати український міський пролетаріат і закликає партійне правління до самостійної роботи під прапором партії [6, с. 49]. З'їзд усунув опозиціонерів з редакції "Волі" [4, с. 18]. І тоді вони 1 березня 1906 р. заснували в Чернівцях своє видання – "Земля і воля", редактором якого став М. Огородник. З 10 квітня 1906 р. Я. Остапчук починає видавати в Тернополі газету "Червоний прапор", а В. Левинський видає перший партійний календар "Веселка" [4, с. 18-19]. До кінця 1906 р. вийшло 43 номери газети "Земля і воля", що було вдвічі більше випуску "Волі". В середині 1906 р. редагування "Землі і волі" було доручено усуненому з газети "Воля" В. Левинському. Ці непорозуміння всередині партії були ліквідовані на конференції 1907 р. Було вирішено перенести видання газети "Земля і воля" до Львова і зробити її основним органом партії. Газета "Воля" перестала виходити.

Показником зростання впливу партії може служити її преса і видавничая діяльність. І дійсно, газета "Земля і воля" почала виходити небувалим на той час тиражем – 2 тис. примірників (для порівняння: тираж "Волі" становив 300-400 примірників). "Дуже мені подобались останні числа "Землі і волі" своїми різкими статтями... – писав у листі до редакції соціаліст із Наддніпрянської України Басок (12, арк. 11). З 1907 р. видавництвом "Червоний прапор" почали видаватися популярні брошури. До війни було випущено 11 книг тиражем від однієї до десяти тисяч примірників, серед них такі, як В. Левинського "Що таке соціалізм?",

"Робітничі пісні", "Українсько-польська справа в австрійському парламенті" та ін. [6, с. 19]. На Буковині з 1908 р. під редакцією О. Безпалка двічі на місяць виходила газета "Бороа". З 1909 р. видавався "Робітничий календар" тиражем 5 тис. примірників. Також вийшло кілька партійних брошур. А з 22 квітня 1911 р. в Дрогобичі під редакцією Р. Скибинського почав видаватися тижневик "Голос Підкарпаття".

Отже, в перші роки ХХ століття спостерігається організаційне зростання і зміцнення української соціал-демократії в робітничому середовищі Галичини. Тому спірним є твердження В. Левинського, що "українська соціал-демократія цього періоду була лише секцією польської соціал-демократії" [6, с. 50].

Це були дві партії, і стосунки між ними все погіршувались. Першопричину цього Ю. Бачинський вбачав у тому, що деякі керівники Галицької соціалістичної партії (С. Вітик, М. Ганкевич, Т. Мельняк) не вийшли з неї після утворення української партії. Дивлячись на керівників, залишалися в старій, вже польській, партії і українські робітники [1, с. 7].

Скрутним стало матеріальне становище партії та її видавничої справи. Від віденського керівництва австрійською соціал-демократією годі було добитись хоч якої-небудь фінансової допомоги. Це видно з листа Ю. Бачинського до В. Левинського: "В справі видавництва "Землі і волі" двічі на тиждень не поробив Ярославич у віденській ексекутиві ніяких заходів, не маючи віри у їх успішність, згідно не хотючи наразитись на викинення Адлером за двері" [12, арк. 14]. Про іншу скруту головного органа партії дізнаємось з листування Л. Ганкевича з В. Левинським. "Три роки важкої праці вложив ти в "Землю і волю", -- пише редактору Л. Ганкевич, -- і сьогодні вона не може удержатись" [13, арк. 96]. Мова йде про заміщення редактора В. Левинського на М. Ганкевича. Л. Ганкевич цю перспективу оцінює так: "Микола уб'є "Землю і волю". Це факт, тут двох думок не може бути. Та годі, головою муру не розіб'єш" [13, арк. 96]. Він радить В. Левинському: "Не виступай, ні з редакції, ні з ексекутиви -- це головне -- під жадною умовою, хіба би прийшло вже до такого конфлікту, з твоєю совістю та переконаннями -- що далі годі" [13, арк. 104].

У галицькому робітничому русі конфлікти між польською і українською соціал-демократичними партіями і між окремими їх представниками поширювались на ґрунті кон'юнктурної боротьби за вплив у містах. Кризова ситуація поглиблювалась співпрацею українських соціалістів в польській партії, що привело їх до розколу. У 1911 р. на IV з'їзді УСДП в партії повстали дві фракції -- одна, яка і надалі залишилась секцією ППСД, і друга УСДП самостійна, яка "заступила становище не тільки української са-

мостійної політичної організації робітників, але також профспілкової організації" [10. арк. 18].

Фракція сецесіоністів (самостійна УСДП) заснувала свій новий орган "Вперед"; "Земля і воля" залишилась за іншою фракцією. Цей крок сецесіоністів схвалили майже всі організації партії, за невеликим винятком. О. Прилуцький підкреслював, що "пориваючи раз і назавжди з різними ремінесценціями про польське "першенство" і "зверхність", відкидаючи всякі посягання на свою незалежність та самостійність, УСДП стає тепер правдивою партією українського пролетаріату, виразником і представником цілого українського робітництва" [9, с. 500].

Розкол, що тривав понад два роки, завершився 1 лютого 1914 р. на конференції, скликаній з представників двох фракцій. А офіційне об'єднання двох фракцій в єдину партію настало на з'їзді партії 1-2 березня 1914 р. Тоді ж було вирішено видавати замість газет "Земля і воля" і "Вперед" єдиний друкований орган-газету "Праця".

Таким чином, розглядуваний період діяльності УСДП Галичини і Буковини – від часу її виникнення і до початку I світової війни, характеризується складними обставинами (матеріальна скрута, взаємовідносини з польськими соціал-демократами). Так, незважаючи на не завжди сприятливі умови, УСДП проводила значну діяльність, випускала ряд періодичних видань, які поширювали соціал-демократичну ідеологію, пропагували ідею державної самостійності України.

1. Бачинський Ю. Взаємні відносини соціал-демократичних партій української і польської в Східній Галичині. Львів, 1910.
2. Воля. 1900, № 1.
3. Воля. 1903, № 7.
4. Ганкевич Л. З минулого нашої партії (Матеріали до історії УСДП) // Календар "Вперед". Львів, 1920.
5. Ганкевич М. З перед двадцяти літ. (Початки української соціал-демократії в Галичині) // Календар "Вперед". Львів, 1920.
6. Левинський В. Нарис розвитку українського робітничого руху в Галичині. К., 1914.
7. Naszisyly // Robotnyk. 1897, № 1.
8. Poklyk do robotnykiw Rusyuliv. Lwiv, 1896.
9. Прилуцький О. На власні ноги (з приводу розбитого конгресу) // Наш голос. 1911, № 9-10.
10. ЦДДА України у Львові. Ф. 369, оп. 1, спр. 1415.
11. ЦДДА України у Львові. Ф. 309, оп. 1, спр. 2018.
12. ЦДДА України у Львові. Ф. 387, оп. 1, спр. 39.
13. ЦДДА України у Львові. Ф. 387, оп. 1, спр. 43.
14. ЦДДА України у Львові. Ф. 683, оп. 1, спр. 4.

Стаття надійшла до редакції 17.02.92.